

Europeiska klättersnokar i terrarium

av *Leif Westrin* – leif.westrin@chello.se

Foto: författaren

De europeiska klättersnokarna (råttsnokar) av släktet *Elaphe* är för de flesta lite mer okända som terrariedjur än sina amerikanska släktingar exempelvis Majsormen, *Elaphe guttata*, en välkänd och tacksam gäst i våra terrarier. Men de europeiska klättersnokarna har en lång historia i terrarium och har odlats framgångsrikt i många år här i Europa vilket är bra då de är i nuläget fridlysta lokalt och genom flera genomgripande förordningar inom EU och som Art- och Habitat-skyddsdirektivet nästan omöjliggör fångst i naturen legalt.

Lyckligtvis finns djur att tillgå, odlade och med nödvändiga papper, i Europa – de är lätta att odla om djurens årscykel respekteras och de

får sin nödvändiga vintervila. Jag har själv ägt och odlat tre av Europas sex arter (det finns ytterligare tre arter i Europa: *Elaphe dione*, *Elaphe hohengeri*, *Elaphe scalaris*, vilka jag inte kommer att behandla annat än kortfattat). Europas övriga arter är följande: Eskulaporm, *Elaphe longissima*, Fyrlinjesnok, *Elaphe quatuorlineata*, och Leopardsnok, *Elaphe situla*, och det är dessa jag har arbetat mest med.

Eskulaporm

Elaphe longissima Laurenti
(*Zamenis longissimus*)

Mitt intresse för arten väcktes i tidig ålder då jag begärligt slukade all litteratur om kräldjur och groddjur som Brehm *Djurens Liv*

Eskulapormsunge i typisk juvenilteckning.

Eskulapormshanne i terrarium.

och Otto Cyrén's *Ormar i fantasi och verklighet* och ej att förglömma Hecht/ Enderleins bok: *En bok om Ormar*. Dessa böcker blev mina biblar, där fastnade jag genast för Eskulapormen, gudarnas orm, guden Asklepios sändebud och tillika läkekonstens symbol och hur Romarna fört den till Schlangenbad i Tyskland, tidigare Germania, och där dyr-

kat den. Den fanns ju kvar där fortfarande och hade blivit funnen i Danmark för ett par hundra år sedan också! Sådant kan sätta fantasin i rörelse hos en naturintresserad liten grabb. Utbredningsområdet för ormen är Mellaneuropa, nordöstra Iberiska halvön, Syd och Sydosteuropa till Mindre Asien. I södra Italien förekommer underarten *Elaphe longis-*

Ätande Eskulaporm, obs. bytets morrhår.

sima romana Suckow (*Zamenis lineatus*), som ofta har fyra mörka strimmor på kroppen och ljusare ögon än nominatformen.

Jag hade som liten med varierande framgång hållit de tre svenska ormarterna i terrarium och då jag läst Enderleins bok där han utförligt beskriver hur han får hem en sådan orm, då var jag »såld«. Det var tidigt sextotal och det skulle dröja länge innan jag skulle få ynnesten att äga en Eskulaporm. Men i början av sjuttioalet fångade Börje Flärdh ett exemplar vid den lilla italienska byn Fiascerini utanför La Spezia för Stockholms Terrariums räkning, den blev tidsenligt levererad i en skokartong till oss och det första den gjorde var att krypa upp för min arm och nyfiket smaka av sin nya omgivning med tungan precis som Enderleins orm. Den var den första men inte den sista. Det hemfördes sedan tillräckligt med djur från Syd-europa för att bygga upp en reproducerande stam i terrarium.

Eskulapormen är oftast vackert glänsande läderbrun på ryggen men även andra färger förekommer, och den har släta fjäll. Fjällens spetsar och huden mellan fjällen är vit, i sällsynta fall blå, det syns speciellt när djuren ätit och huden spänns ut mellan fjällen, undersidan är vitaktig till gul. Ungarna har en klart avvikande teckning och färg, de har melerad mörk grundfärg, är prickiga i svart och har gula nackfläckar. De påminner om den vanliga snoken, utseendemässigt nästan till förväxling. Det är en stor orm, den kan bli c:a 2 m men blir normalt 1,5 m. Den är slank till sin kroppsform, och då den klättrar bra och formligen rinner fram genom grenverket erinrar den starkt om en mamba. Väl uppe i träd och buskar plundrar den glatt fågelbon, äter ägg och ungar och tar gärna den ängsliga vuxna fågeln som dessert, i övrigt lever den mest av mindre däggdjur.

Ormen följer lövskogen och trivs i gamla stenmurar och ruiner och precis som den vanliga snoken, *Natrix natrix*, kan den finnas i närheten av gödselstackar där den ibland deponerar sina ägg, gamla ihåliga träd och stenrösen är också omtyckta, den föredrar mer fuktiga miljöer och återfinns sällan i ren maccia. Vid fångst försvarar den sig vildsint och biter sig fast ibland, det brukar bli blodvite nästan varje gång man infångar denna ytterst temperamentsfulla orm. Är det ett stort exemplar med lång räckvidd kan man lätt bli biten i ansiktet, en klart lärorik upplevelse.

Terrariet bör vara rymligt och tillräckligt högt och inrett med grenar för att de pigga och temperamentsfulla djuren kräver möjlighet att kunna klättra och ska ha gott om gömställen, ihåliga stubbar, gärna en ihålig stock och ett prydligt stenröse. Den kräver en väl tilltagen vattenskål då den gärna badar. Som bottenstrat kan aspspån eller hackad tallbark duga bra, undvik barkmull och liknande bakteriehärdar. Ovanpå substratet strös med fördel ett lager av torkade ek eller boklöv, det ökar ormarnas trygghet och säkerhet. Terrariets placering skall vara ljusast möjliga, helst framför ett fönster. Som värmekälla räcker ett par reflektorförsedda glödlampor väl, vattalet bestäms av terrariets storlek och bestrålningsavstånd. Djuren söker själva upp rätt plats i terrariet och får därmed sin preferens-temperatur. Någon bottenvärme erfordras ej då de smarta ormarna själva söker upp en bra plats under lamporna som givetvis placeras ovanpå terrarietaketets nät.

Eskulapormar är veritabla matmaskiner vår och sommar, för att plötsligt sluta äta i Augusti eller September. Detta är fullt normalt och djuren tar ingen skada trots att de inte övervintras förrän November – December, vid en temperatur av +5 till +10 grader C. I fångenskap äter ormarna tinade frysta råttungar och möss, nydödade möss och

råttungar är ännu bättre och väcker verkligen djurens aptit. Man matar djuren bäst med en lång pincett eller ormtång och det gäller verkligen att alla djur i terrariet får mat samtidigt annars biter de sig fast i sina kamrater och blir ett oformligt slingrande och kramande ormnystan. Får två jämnstarka ormar tag i varsin ända av musen eller råttan brukar den slitas mitt itu och sprida tarmar och blod i hela terrariet, det här är hårda djur! Håll förövrigt fingrarna borta från terrariet annars uppstår lätt blodvite då Eskulapen inte är så nogräknad när det är matdags.

Strax efter dvalan börjar parningssäsongen och hanarna brottas vilt och brutalt, inte samma fairplay som hos huggormar och de kan hålla på i veckor, parningen kan nästan betraktas som våldtäkt då hanen brutalt biter sig fast i honans hals och genomför parningen. Omkring en månad efter parningen lägges äggen, några veckor efter parning ställer man in en plastlåda med fuktad vermiculit och ett hål c:a 5 cm i omkrets skuret mitt i lådans lock, snåla inte med vermiculit utan fyll på ett par liter i ägglådan (en dl vatten till en liter vermiculit). Var lugn, honan hittar hålet!

När äggen väl är lagda, ta då ut dem omedelbart annars blir äggen snabbt en välsmakande dessert för terrariets övriga ormar. Kläckningsmaskinen ställs in på 28 grader C. Temperaturen kan gärna växla någon grad det skadar inte, sedan är det bara att vänta, efter c:a 60 dagar kläcks äggen. Låt ungarna ligga ostörda i äggen sedan de skurit hål i äggskalen och krypa ut för egen maskin de kan då plockas ut en efter en och föras över till sitt terrarium.

När de små ormarna har utfört sitt livs första ömsning, (duscha djuren ofta då det är deras livs viktigaste ömsning) då är det dags att mata dem med nyfödda pinkies. Några äter då själva men de flesta matvägrar, fullkomligt naturligt då de unga djuren i naturen äter

ödlor det första året för att med tilltagande storlek övergå till smärre varmblodiga djur. De som inte äter får man tvångsmata tills de börjar äta själva efter några månader, ofta brukar de börja äta efter övervintringen. Eskulapormen växer relativt långsamt och är köns mogen först vid 4–5 årsåldern, men i gengäld är det en mycket långlivad orm.

Fyrlinjesnoken

Elaphe quatuorlineata Lacépède

Min första kontakt med Fyrlinjesnoken var på Stockholms Terrarium, då beläget på Fleminggatan och nyöppnat, det var tidigt sextioal och jag var en finmig och förlägen grabb i de yngre tonåren med ett brinnande intresse för allt som kröp och krälade. Jag var medlem i Sveriges Herpetologiska Sällskap där Olle Rosenqvist, ägare till ovannämnda herpetologiska facilitet var ordförande med vilken jag hade bra kontakt. Vi ormfrälsta stockholmsgrabbar sprang där dag ut och dag in och det var ett spännande ställe. Det kom in sändningar med ormar och andra djur ibland flera gånger i veckan och terrariet blev automatiskt en samlingsplats för Stockholms unga herpetologer. Olle, trött av allt mitt frågvisa tjat om Europeiska ormar, sade glatt en dag då jag smitit från skolan och åkt in till terrariet i stället; »Kom hit får du se, en bekant till mig har varit i Jugoslavien, kan du tala om för mig vad det här är får du köpa den billigt!« och tog ut en brun orm ur en av burarna. En Fyrlinjesnok, svarade jag snabbt och upphetsat – som bara en tonåring kan göra inför ett sådant underverk som jag trånande bara sett på bild i Otto Cyrén's bok Ormar i fantasi och verklighet. Ormen fick följa med hem i en riktig ormpåse efter att 25 kronor som intjänats vid daggmaskplockning för försäljning som fiskbete bytt ägare.

Väl hemma i mitt pojkrum blev ormen inkvarterad i ett gammalt ramakvarium med

Vuxen hane av Fyrlinjesnok.

nätlock där den snabbt försvann bland stenarna, då ormen inte ville äta den vita mus som ingått i köpet och en vecka förflutit förstod jag att något var fel! Mängder med små äckliga svarta kryp kröp omkring på ormen! Efter att ha konsulterat Olle och läst i Enderleins bok visste jag vad min orm drabbats av: Ormkvalster. Kuren, enligt Enderlein, var

Fyrlinjesnokens vackra huvud.

insmörjning med matolja och ner i ormpåsen med den besudlade ormen. Den dog! Sorgen var stor och den grundlade mitt hat mot allt vad ormkvalster heter.

Det skulle sedan dröja flera år innan jag stötte på denna art igen, Det var tidigt sjuttioal och Stockholms Herpetologiska Förening hade ett av sina tidigaste möten på Karlbergsvägen, mötet var välbesökt och en av de unga grabbarna hade med sig en tung påse, den långhårige ynglingen presenterade sig som Janne Bergman. Jag frågade om påsens innehåll och han svarade frankt: »En Fyrlinjesnok, en hona, hundrafemti spann!«. Jag tittade i påsen och såg en randig ormkropp grov som en handled och sade OK och den var min. Denna orm visade sig vara ett veritabelt matvrak och kunde äta tio nyfödda tuppsycklingar i stöten, stora möss och grova råttor gick samma öde till mötes.

(Jag hade fri tillgång på foderdjur från Stockholms Terrarium på den tiden.) Artens aptit är väldokumenterad i litteraturen. Jag tar mig friheten att citera Dr. Klingelhöffer, »Ausgewachsene futtert man mit Meersweinch, Maulwurfen, Ratten, neugeborenen Katzen und Hunden«. Fullvuxna djur kan utfodras med marsvin, mullvadar, råttor, nyfödda kattungar och hundvalpar?! Knappast en politiskt korrekt handling idag! Jag kan ju bara i mitt stilla sinne tänka mig reaktionen bland dagens »djurskyddstalibaner!« En ovanligt grov Fyrlinjesnok, en veritabel »Grobklubba eller Grobschlang« (En ovanligt stor orm; se Mikael Norströms Herpetologiska slangordlista), 1,5 m lång som infångades av mig utanför Metkovic i det tidigare Jugoslavien spydde upp en tjock »vålsoftande« korv bestående av tätt sammanpressade sorkar, det var förövrigt den enda gången då en Fyrlinjesnok försökt bita mig, arten är annars lugn till sitt väsen och försöker inte ens bitas då den infångas.

Fyrlinjesnoken är verkligen en grov orm, den kan nå en längd över 2 m och bli grov som en arm, en sådan jätteorm infångades av mig och Mikael Norström på ön Krk i tidigare Jugoslavien, detta att betrakta som en mycket nordlig fyndort för arten. Nominatformen återfinns i Grekland, Albanien, tidigare Jugoslavien och södra Italien. Underarten *sauromates* har en vidare utbredning i främre Asien, Turkmenistan, Transkaukasien och i de sydligare delarna av öststaterna. Fyrlinjesnoken eller Strimsnoken som den också kallas, *Elaphe quatuorlineata quatuorlineata*, har som namnet anger fyra svarta strimmor löpande längs kroppen, grundfärgen kan variera från grått till vackert läderbrunt, även röda och gula nyanser förekommer. Vid huvudets sidor löper en svart ögonstrimma, nosen är trubbig och den har kölade fjäll, undersidan är vitaktigt gul till vackert svavelgul, speciellt hos jugo-

slaviska djur. Nykläckta djur har på ljusgrå botten skarpt markerade svarta sadelfläckar som löper efter hela ryggen, dessa reduceras med stigande ålder för att ersättas av de arttypiska strimmorna och med förändrad grundfärg hos det könsmogna djuret. Underarten *Elaphe q. sauromates*, nu upphöjd till egen art *Elaphe sauromates*, som uppnår samma längd och grovlek har ett helt annat utseende, den har mörka, oftast svarta sadelfläckar på ryggen, ibland suddiga, grundfärgen är ljus och spräcklig i svart, vitt och ibland röda inslag med gulaktig undersida. Exemplar som vi fångade på berget Ararat i Turkiet hade lysande gula undersidor. *Sauromates* återfinns ofta på höga höjder emedan nominatformen är att betrakta som en låglandsform. På ön Mykonos finns en småvuxen form som i övrigt liknar nominatformen *Elaphe q. muenteri* och på ön Ios *Elaphe q. praematura*.

Du finner den oftast i närheten av odlingar, i gamla stenmurar, ruiner och stenrösen, ofta i anslutning till vatten. Mulna eller disiga dagar finner man den utanför sitt gömställe, den undviker klar och skarp sol. En disig morgon i maj 1975, på ön Euboea vid sjön Dystos i Grekland, fångade jag två vuxna individer utefter en stenmur, gassande i soldiset på det uppodlade låglandet kring sjön. Inom loppet av en kvart. Jag har även fångat arten ett flertal gånger i det tidigare Jugoslavien och hittat en död individ (D.O.R.) utanför Terracina i Italien. Alla mina fynd av arten har varit på låglandet, högre upp ersätts den av Eskulapormen.

Denna grova orm kräver för sin trivsel ett stort och rymligt terrarium med gott om gömställen i form av ihåliga stockar, stubbar, ett kalkstensröse och en rejäl vattenbalja då den gillar att bada. I övrigt samma inredning som för Eskulapormen. Terrariet skall placeras ljust och soligt och ha samma typ av belysning som för Eskulapormen, sätt även

in några kraftiga grenar då den gärna klättrar när det är lugnt i huset, denna orm är betydligt mer försiktig i sitt uppträdande än Eskulapormen. Matning av dessa djur sker på samma vis som med Eskulapormen med den skillnad att här, och när det gäller vuxna ormar krävs grövre doningar såsom råttor, marsvin, kaninungar och kycklingar men även möss slukas med frenesi. Matningen måste dock övervakas på samma sätt som med Eskulapormen för att förhindra att dessa matgalna ormar inte tar samma byte och äter upp varandra. Ensamhållning är att föredra vilket förenklar matningen betydligt.

Efter övervintringen som går till på samma sätt som för Eskulapormen parar sig djuren och en månad senare läggs de stora äggen (gör betydligt större hål i äggboxens lock) här blir boxen naturligtvis större, snåla inte med vermiculit! Inkubationstiden är runt 60

dagar vid en temperatur runt +28 grader C, då de stora, c:a 25 cm långa, ungarna kläcks. Efter att ungarna har ömsat skinn första gången är det dags att mata. Ungarna äter redan från början veckogamla möss och vidare uppfödning är problemfri, detta är en orm jag verkligen kan rekommendera då arten är lätt att odla och föda upp i terrarium, är långlivad och ger sin ägare glädje i många år.

Leopardsnoken

Elaphe situla Linné

Leopardsnoken är Europas vackraste orm och med sin gråa och ibland gula grundfärg och med sina svartkantade blodröda sadelfläckar har den länge varit ett hett eftertraktat terrariedjur i Europa. Förr fångades mängder av denna orm och såldes främst i Tyskland. Ormen ansågs då som svår att hålla i fång-

Leopardsnok i författarens hand. Europas vackraste snok?

Närbild av en eskulapormshonas vackra huvud.

enskap och den matvägrade oftast och dog, främst beroende av att vildfångade Leopard-snokar är nervösa och störningskänsliga. Numera är det annorlunda då ormen har fötts upp i generationer, många odlar den numera i Norden och övriga Europa och den kan förvärfvas med nödvändiga papper. Man behöver därmed inte utsätta de vilda populationerna från onödigt fångstryck. Fångenskapsfödda djur är inte svårare att sköta än majsormar då de äter och växer bra. När Art- och Habitatsdirektivet kom var det starka krafter i Europa och även här av klar »naturskyddstalibankarakter« som försökte skära pipor i vassen, och använda direktivet som förevändning för att stoppa all terrariehållning av europeiska djur. De använde Leopardsnoken som en art vilken målades ut som extra skyddsvärd, som kunde beslagtas och de försökte använda lagen som slagträ mot

all seriös terrariehållning. De misslyckades och vi kan nu och i framtiden fortlöpande ha glädjen att se denna vackra orm sola sig i våra terrarier.

Min första Leopardsnok infångade jag en vacker majdag i Montenegro. Där låg den, utsträckt över de ännu kalla karststenarna, då solen nyss börjat värma och den lät sig lugnt plockas upp utan att bitas. Fyndlokalen var belägen i en underskön grön dal i vars norra ända ett vattenfall kastade sig från hög höjd utför den lodräta klippväggen. Det var i början av sjuttioalet då jag fångade djur för Stockholms Terrariums räkning med ett härligt importtillstånd i fickan. Jag reste med min dåvarande flickvän Margita och vi var nykära! Det var i början av det orättvisa importförbudets mörka tid, och jag kände mig verkligen privilegierad och lycklig. Där stod jag med mitt livs första Leopardsnok i ena nä-

ven och med en vacker kvinna vid min sida, livet lekte som det bara kan göra när man är i tjugofemårsåldern och man har Kraften med sig. Importtillståndet fick verkligen jobba då detta var i De Tunga Påsarnas Tid, en skön tid då man fortfarande med flygkaptenens generösa tillstånd kunde utöva sin rätt att flyga hem sittande med fötterna på en trälåda framför sätet, fylld med ormar och ödlor och ärofylt komma hem med rikt byte och därmed uppfylla gamla vikingatraditioner. På vikingatiden lär man ha sagt: »Skam det är att omanligen, ömkligt hemkomma med båt, tom efter stora ord före färd«.

Leopardsnoken är en behändig liten orm och den blir sällan längre än en meter. Grundfärgen är vackert ljusgrå till gulaktig och längs ryggen löper röda svartkantade sadelfläckar och den har svarta sidofläckar. Även strimmiga djur kan uppträda, men sällsynt. Dess fjäll är släta och ger den ett glänsande utseende. Leopardsnoken förekommer på den östra och västra delen av Balkanhalvön, där den är funnen så långt norrut som på ön Krk, i Adriatiska Havet, i Mindre Asien, södra Italien, Sicilien och på flera öar i Medelhavet som Cykladerna, Malta, Kreta. Den förekommer på låglandet i samma biotop som Fyrlinjesnoken där på stenrika varma sydsluttningar och i gamla stenmurar.

I terrarium fungerar odlade djur mycket bra, då ormen är liten kan ett normalstort terrarium användas, det skall placeras ljus och soligt, som belysning och värmekälla räcker glödlampor i reflektor gott. Detta gäller alla europeiska djur, ormen solar gärna på morgonen men är i övrigt thigmotherm likt vår Slätsnok, *Coronella austriaca*. Ormen utnyttjar med andra ord varma föremål för sin uppvärmning. Den vill ha gott om gömställen, en flat sten med en hålighet under fyllt med torra Ek och Boklöv med en reflektorlampa över för uppvärmning är nödvändig för or-

mens trygghet och trivsel, några grenar piggar också upp då den ibland klättrar. Sätt in en stor vattenskål, Leopardsnoken tycker om att bada. Övervintring, samma procedur som för tidigare beskrivna ormar. Strax efter dvalan parar den sig, efter ungefär en månad lägger den sina stora, extremt långa ägg 3 – 5 till antalet, kläckningstiden är runt 60 dagar. Någon vecka före den ska lägga sina ägg, ta alltid ut ordinarie vattenskål och ersätt den med en liten grund vattenskål, exempelvis ett miniblomfat, då ormen älskar att envist lägga sina ägg i vattnet om den får chansen, ställ samtidigt in äggboxen med vermiculit. De ovanligt stora ungarna med en längd av 30 – 35 cm äter oftast själva efter den första ömsningen och då veckogamla möss, vidare uppfödning med småmöss är problemfri.

Övriga europeiska klättersnoksarter som Stegsnok, *Elaphe scalaris* Schinz (*Rhinechis scalaris*), Kaukasisk klättersnok, *Elaphe hoheneri* Strauch (*Zamenis hoheneri*), och Dionesnok *Elaphe dione* Pallas, har jag enbart ringa erfarenhet av, annat än att jag har fångat Stegsnoken vid Huelvas sanddyner i södra Spanien utanför Coto Donana. Den kaukasiska klättersnoken infångade vi på berget Ararat i Turkiet, i mitten av åttiotalet då Mikael Norström och Jan Bergman plus undertecknad gjorde en expedition till östra Turkiet. De europeiska klättersnokarna kan jag med varm hand rekommendera som trevliga terrariedjur, de har gett mig både stor glädje och kunskap i livet. Odlar gärna! Men var rädd om de vilda djuren och dess underbara biotoper.

